

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Войтович Ірина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0003-2573-517X>

Єрко Андрій Віталійович,

кандидат географічних наук, докторант
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0009-0004-2620-7330>

Деделюк Ніна Автономівна,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-9522-5055>

Томашук Олена Григорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-1956-0265>

Процес національно-патріотичного виховання має не лише формувати військові навички, знання про історію та культуру, а й плекати відповідальність, готовність до дії на благо суспільства, держави. Тому визначення оптимальних освітніх моделей для цього на етапі збереження та подальшого розвитку країни є потрібними та актуальними.

Мета роботи зосереджена на пошуку ефективної моделі виховання молоді в патріотичному дусі шляхом порівняння різних підходів. Методи: аналіз і синтез наукових літературних джерел, узагальнення досліджень науковців і систематизація отриманих результатів, усне опитування. Результати дослідження. У статті здійснено порівняльний аналіз форм національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні на прикладі чотирьох організацій: радянської військово-спортивної гри «Зарниця», всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця», національно-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») та молодіжної організації «Пласт». Розглянуто історичні витоки, ідеологічну базу, структуру, методiku виховання, рівень інтеграції в освітній процес, роль дорослих наставників і джерела фінансування цих форм. Встановлено, що «Пласт» має свою структуру, традиції, ідеологію, міжнародні зв'язки, фінансово не залежні. Це і перевага, і виклик. «Зірниця» та «Джура» – організаційні освітні системи спрямовані на мілітаризм, патріотизм, козацтво, мають чітку систему державного управління та фінансування.

Особливу увагу приділено аналізу «Пласту» як найефективнішої моделі формування громадянської свідомості, моральних і патріотичних цінностей у молоді.

Встановлено, що саме комплексний підхід, самовиховання, гурткова система та ціннісно-орієнтоване служіння, які реалізує «Пласт», забезпечують глибший вплив на формування особистості підлітка. Доцільно інтегрувати найкращі практики громадських ініціатив у державну політику національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, «Пласт», «Сокіл» («Джура»), «Зірниця», «Зарниця», громадянська ідентичність молоді, освітні моделі.

Voitovych Iryna, Ierko Andrii, Dedeliuk Nina, Tomaschuk Olena. Comparative analysis of national-patriotic youth education organizations in Ukraine

The process of national-patriotic education should not only develop military skills and knowledge of history and culture but also nurture a sense of responsibility and readiness to act for the benefit of society and the state. Therefore, identifying optimal educational models for this purpose is particularly important and relevant in the current context of preserving and further developing the country.

This study aims to identify an effective model for instilling patriotism in youth by comparing various educational approaches. Methods. The research employs analysis and synthesis of academic literature, generalization of scientific findings, systematization of results, and oral surveys. Results. The article presents a comparative analysis of national-patriotic education formats for children and youth in Ukraine, focusing on four key organizations: the Soviet-era military-sports game «Zarnitsa», the national military-patriotic sports game «Zirnytsia», the patriotic game «Sokil» («Dzura»), and the youth organization «Plast». The analysis explores their historical roots, ideological foundations, structures, educational methodologies, integration with the educational system, the role of adult mentors,

and sources of funding. It was found that «Plast» possesses a unique structure, traditions, ideology, and international connections while being financially independent. This autonomy is both a strength and a challenge. «Zirnytsia» and «Dzura» are formal educational systems with a focus on militarism, patriotism, and Cossack traditions, supported by clear state governance and funding mechanisms.

Special attention is given to analyzing «Plast» as the most effective model for fostering civic awareness, moral values, and patriotic attitudes among youth.

The study concludes that the comprehensive approach implemented by «Plast» – including self-education, club-based learning, and value-oriented service – has a deeper and more sustainable impact on adolescent personality development. It is advisable to integrate the best practices of civil society initiatives into the national policy on patriotic education.

Key words: national-patriotic education, «Plast», «Sokil» («Dzura»), «Zirnytsia», «Zarnitsa», youth civic identity, educational models.

Вступ. Національно-патріотичне виховання є ключовим чинником формування громадянської свідомості, національної ідентичності та готовності до захисту держави. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах російсько-української війни.

Слід враховувати, що дитячий вік є найбільш сприйнятливим до закладення фундаментальних цінностей особистості. Це саме той сенситивний період для патріотичного, морального й громадянського виховання, яке матиме пряму кореляцію з вчинками та обранням майбутньої професійної діяльності. Тому формування свідомого, відповідального громадянина, здатного до самореалізації, критичного мислення, фізично розвинутої особистості, яка дотримується людських цінностей та любить свою Батьківщину – це фундаментальна основа існування, розвитку нації та є стратегічним завданням освітньої й молодіжної політики.

Держава має дбати про виховання майбутніх поколінь, з метою самозахисту, самозбереження та саморозвитку. А молодь, у свою чергу, повинна усвідомлювати рівень відповідальності та їх важливість у відстоюванні країни, її інтересів в розбудові для «передачі» її наступним поколінням у ще кращому стані.

Саме тому управлінській гілці влади потрібно зрозуміти важливість цього питання та виділити ті ключові засоби та форми організації національно-патріотичного виховання та навчання, які б відповідали нашій ідентичності, мали міцне історичне підґрунтя та ідеологію й формували правильні моральні цінності. Виховання підростаючого покоління у такому середовищі буде розвивати не лише певні навички, а й любов до країни з її звичаями, традиціями, історією, природою, географією, людьми, і через призму усвідомлення цього її повна чи часткова діяльність повинна бути спрямована на користь для нації, держави: захищати, навчати, займатись волонтерством, виховувати наступні покоління тощо. Тому важливо аналізувати вже існуючий досвід, порівнювати його та формувати оптимальні моделі національно-патріотичного виховання.

Метою даного дослідження є пошук найбільш ефективної системи організації національно-патріотичного виховання молоді в Україні, шляхом порівняння існуючих моделей організації даного спрямування.

Матеріали та методи дослідження: аналіз і синтез науково-методичної літератури, опрацювання інтернет-джерел, узагальнення досліджень науковців і систематизація отриманих результатів для аргументування основних положень національно-патріотичного вихо-

вання (НПВ) молоді, формування таблиці порівняння діяльності різних форм організації даного спрямування, зокрема «Зірниці», «Сокіл» («Джура»), «Пласт», усне опитування очільника Волинського пластового осередку Славка Корнелюка (з метою співставлення зібраного теоретичного матеріалу з практикою організації «пластових» гуртків).

Результати дослідження. В Україні існує кілька національно-патріотичних рухів, серед яких особливо вирізняється Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Пласт – Національна скаутська організація України» та Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Також згадаємо про таку військово-патріотичну гру, як «Зарніца» з часів СРСР та за незалежної України. Кожна з них має свої особливості, методи та підходи до формування патріотичної свідомості у дітей та молоді.

Отож, «Зарніца» розпочала свою діяльність в радянському союзі у 1967 році, як військово-патріотична гра. Її створено як імітацію військових дій для школярів з метою підготовки до служби в армії, формування дисципліни, колективізму й радянського патріотизму. Основу гри становили марш-кидки, тактичні завдання, стройова та вогнева підготовка, робота з картою, надання медичної допомоги. «Зарніца» стала обов'язковою частиною виховної системи радянської школи, її етапи координували комсомольські організації та військові комісаріати. «Зарніцу» популяризували у школах та піонерських таборах [1].

Після розпаду СРСР гра втратила популярність у пострадянських державах, у т. ч. в Україні. З прийняттям незалежності, в українських школах патріотичне виховання існувало фрагментарно, часто без системної підтримки. Деякі елементи гри «Зарніца» іноді проводилися в рамках «Днів захисника Вітчизни», але без офіційного статусу. Вона включала елементи військової справи: стройову підготовку, орієнтування на місцевості, «захоплення прапора» тощо.

В 2011 році Міністерство освіти та науки України та Міністерство оборони України все ж вирішують відновити – оновивши дану гру. Тепер метою всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця» стає виховання громадянина-патріота України, формування у молоді інтересу до служби в Збройних силах, надання початкових знань із захисту Вітчизни.

У змісті гри змінюють стройову підготовку на стандарти ЗСУ, домедичну допомогу відповідно до національних програм, залишають стройову підготовку,

орієнтування, роботу з картою, тактичні навчання, урочисті показові виступи [2].

«Зірниця» – регламентована спільним наказом МОН та МОУ у 2011 році, яким затверджено: Положення про проведення гри; рекомендований порядок етапів (воєнно-історична вікторина, вогнева підготовка, метання «гранати», долікарська допомога, топографічна підготовка, нормативи з фізичної підготовки (біг 60 м, «човниковий біг» – 4*9 м, тест на визначення показника сили, воєнізована естафета «Десант»); методичні матеріали; форми підготовки команд та організаторів [2].

Після 2014 року дана гра фактично втратила актуальність, а з 2015-2017 років практично зникла з офіційної практики й не використовується в шкільному освітньому процесі [1, 3].

Замість неї активно розвивається українська національно-патріотична гра, натхненна козацтвом – «Сокіл» («Джура»), яку вже в той момент паралельно впроваджували у навчальні заклади України ще з 2003 року. Вперше Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва було запроваджене наказом МОН України від 25 грудня 2003 року № 855. Дана гра на загальнонаціональному рівні проводиться з 2009 року та з 2015 року була включена до Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, що стало новим етапом у розвитку гри.

Гра, як і «Зірниця» проходить у три етапи. Перший передбачає виконання трьох завдань: придумати назву, девіз та символіку рою, провести патріотичний чи духовно-релігійний захід на рівні своєї школи, мікрорайону, села тощо, відзвітуватись за пророблену роботу рою [1].

Орієнтовна комплексна програма основного та фінального етапів включає наступні номінації: інтелектуально-мистецький комплекс «Козацькі забави», фізкультурно-спортивний комплекс «Козацький гарт», туристсько-спортивний комплекс «Козацькими стежками», військово-прикладний комплекс «Козацька звитяга», медично-рятувальний комплекс «Козацька безпека», суспільно-державницький комплекс «Українська самостійна соборна держава».

Залікові види змагань включають в себе: «Впоряд» (стройова підготовка), «Перетягування линви», «Туристсько-спортивна смуга перешкод», «Стрільба (з пневматичної зброї)», «Рятівник» (долікарська медична допомога), «Лава на лаву», «Інтелектуальна гра-вікторина «Відун», змагання «Пластун» (квест з різними завданнями), «Бівак», творчо-мистецький звіт «Ватра» (театральне дійство).

Слід відмітити, що види змагань у класичній гри «Сокіл» («Джура») подекуди копіюють види змагань гри «Зірниця» тільки з «козацьким ухилом» [1]. Разом з тим, у період повномасштабного вторгнення курс «Джури» дещо змінився у сторону сучасного українського мілітаризму. Велику увагу стали приділяти саме військовим навичкам, у співпраці з військовими установами, ГО, ветеранами, вдосконалили програму,

де основний фокус перевівся зі змагань на навчання, майстер-класи з домедичної, тактичної, військової підготовки, орієнтування на місцевості, топографії тощо. Впроваджуються нові напрями Джура-Прикордонник, Джура-Десантник.

Проте, значно раніше гри «Сокіл» («Джура») існував та розвивався в Україні національно-патріотичний скаутський рух «Пласт», який мав глибоке історичне коріння та унікальну ідеологічну складову.

«Пласт» був заснований у 1911 році та мав на меті всебічний розвиток молоді на засадах християнської моралі та патріотизму. У міжвоєнний період «Пласт» активно функціонував у Західній Україні, а після Другої світової війни – в еміграції. Відновлення діяльності в Україні відбулося на початку 1990-х років [4].

У 1992 році Міністерство освіти України уклало з «Пластом» першу угоду про співпрацю, яка була оновлена в 2009 та 2015 роках. Згідно з наказом МОН від 16 червня 2015 року № 294, передбачено створення пластових центрів у всіх містах і селах України для проведення виховної роботи серед дітей та молоді [4].

Незважаючи на офіційну підтримку з боку держави, «Пласт» нині стикається з низкою проблем серед яких, зокрема: брак кваліфікованих кадрів для організації гурткової роботи (після повномасштабного вторгнення росії, значна частина виховників стала на захист держави, активно займається волонтерською діяльністю); недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення; низький рівень обізнаності населення про діяльність «Пласту».

З роками держава розуміє важливість «Пласту» та у 2019 році приймає Закон України «Про визнання та підтримку Пласту – Національної скаутської організації України» від 30 травня 2019 року № 2672-VIII, який має на меті визнати «Пласт» Національною скаутською організацією та надати їй державну підтримку. Цей Закон надає можливість залучати «Пласт» до розробки та реалізації державних та місцевих програм, а також отримувати від держави матеріальну, інформаційну та консультативну підтримку. Хоча зі слів, опитаних виховників, дана підтримка виражається лише у наданні приміщень, а не фінансуванні заходів та ін. Тому на даний момент, діяльність «Пласту» існує за кошт батьків та меценатів.

Щодо пластових методів виховання, то вони налічують 8 складових, які відображені у статуті «Пласту»: *Закон і Присяга* (які лишаються незмінними вже більше 100 років та підкріплені головними обов'язками пластуна: бути вірним Богові і Україні, допомагати іншим, жити за Пластовим Законом і слухатись пластового провodu); *навчання через дію; гурткова система, символіка та церемоніали* (нашивки дають можливість вирівняти усіх, або виділитись своїми вміннями та знаннями: «кожен творить себе сам»); *самовиховання* («Пласт» дозволяє сформувати в особистості об'єктивну самооцінку, стійку мотивацію, ціннісні пріоритети; однією із цілей самовиховання у скаутингу є сформувати у дитини уміння ухвалювати рішення і нести за них відповідальність); *життя в природі та у злагоді з природою* (макси-

мальне проведення сходин на свіжому повітрі, у мандрівках [5]); *приклад дорослих* (приклад та допомога старших пластунів молодшим. За задумом О. Тисовського, виховання в «Пласті» повинно бути безперервним від восьми років і до самої старості); *участь в житті громади* (долучення до волонтерських заходів) [6].

Сходини пластунів відбуваються раз на тиждень, які проводяться виховниками на волонтерських засадах і опираються на програму гуртка, яка поєднує у собі підготовку до літніх таборів, які можуть поділятися за віком учасників, статтю та є тематичними за змістом (мовні, вишкольні, спортивні тощо). Крім того досвід «Пласту» у впровадженні практичних форм національно-патріотичного виховання, таких як, теренові ігри, екскурсії, дебати та інтелектуальні ігри, свідчить про

його ефективність у формуванні національної свідомості молоді. [7].

Отже, у таблиці 1 наведено порівняльний аналіз діяльності цих організацій за наступними критеріями: історія створення, ідеологія, цільова аудиторія, добровільність участі, методика виховання, принципи навчання та виховання, структура, духовність, символіка, основна діяльність, характер участі, роль дорослих, керування тощо.

Підсумувавши вище наведену інформацію, можна відзначити, що гра «Зарніца» – це інструмент радянської пропаганди, побудований навколо моделі «майбутнього солдата», гра «Зірниця» – це перехідний етап плавного відходу від «радянщини», однак без чіткого виділення своєї ідентичності, відсутність глибокого

Таблиця 1

Порівняльна таблиця форм національно-патріотичного виховання

Критерій	Всесоюзна військово-спортивна гра «Зарніца»	Всеукраїнська військово-патріотична спортивна гра «Зірниця»	Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»)	Молодіжна організація «Пласт»
Походження	СРСР, 1967 р., створена як військово-патріотична гра для школярів	Неофіційно ситуативно з 1991 р., офіційно з 2011 р.	Україна, відновлена після 2003 р., базується на козацьких традиціях	Україна (засновано у 1911 р. у Львові), частина скаутського руху
Ідеологія	Комуністичні цінності, мілітаризм, комуністична ідеологія, героїка ВВВ	Патріотизм, мілітаризм, козацький дух, історична пам'ять	Патріотизм, мілітаризм, козацький дух, християнські цінності, історична пам'ять	Український націоналізм, скаутські цінності, самовиховання
Цільова аудиторія	Школярі 10–15 років	Школярі 5–9 класів	Учні 6–11 класів (різ 8–10 осіб)	Молодь від 3 років до дорослого віку (виховна система за віковими групами)
Структура	Ієрархічна вертикаль; загони, команди	Підзвітна МОН, МО; загони, команди	Підзвітна МОН, МО; рої, курені, старшини	Самоуправна, демократична; гуртки, курені, станції, впоряд
Методика виховання	Імітація військових дій, фізична підготовка	Імітація військових дій, фізична підготовка	Змагання, стройова підготовка, смуга перешкод, теорія	Гурткова система, самовиховання, життя в природі, історія, служіння, традиції
Духовність/принципи	Відсутня; атеїстична система; дисципліна, підпорядкування	Відсутня; дисципліна, підпорядкування	Присутня (молитви, капелани, християнські цінності); підпорядкування	Присутня, заохочується духовний розвиток (різні конфесії); віра, честь, самостійність, відповідальність
Символіка	Зірка, червоні галстуки, пілотики	Військова форма ЗСУ, державна, мілітарна, символіка	Вишиванка, військова форма, тризуб, козацька тематика	Скаутська лілія, пластовий хрест, національна символіка
Основна діяльність	Тактичні ігри, марш-кидки, стройова, шифрування, моделювання основ бою, стрільба	Марш-кидки, стройова, фізична підготовка, тактичні ігри, моделювання основ бою, стрільба	Вишколи, стройова, тактичні завдання, історичні реконструкції	Табори, мандрівки, гутірня (лекції), служіння громаді, самовиховання
Інтеграція в освіту/характер участі	Переважно одноразова гра, в межах шкільної іноді позашкільної програми; формально-добровільна	Переважно одноразова гра, в межах шкільної або позашкільної програми; формально-добровільна	Разова участь у грі, підготовка протягом року або більше в межах шкільної та позашкільної програми; добровільна, частково за планом вчителя	Позашкільна освіта, співпраця з МОН; Системна участь, постійне членство і програма розвитку; справжня добровільність та мотивація
Роль дорослих	Вчителі, військові інструктори	Вчителі, військові інструктори	Наставники (виховники), військові, вчителі	Впорядники, провід, старші друзі
Контроль, керування/фінансування	Держава/державне	Держава/державне	Держава/державна, спонсори	Громадськість, наставники/ батьки, меценати

самовиховання та духовного аспекту. Гра «Сокіл» («Джура») – українська національно-патріотична гра, натхненна козацтвом, має духовну складову, спрямована на зміцнення ідентичності, однак має вужче спрямування, ніж «Пласт», що виділяється, як найбільш комплексна система: виховує особистість, лідера, громадянина. Має глибоку педагогіку, гнучку систему самовиховання, а не лише гру.

На нашу думку, «Зірницю» запровадили на початку 2010-х через ряд причин:

1. Інституційна інерція радянської спадщини. Після незалежності Україна формально розірвала зв'язок з СРСР, але багато чиновників, методистів і педагогів залишилися в системі. Для них «Зарніца» була знайомою, перевіреною формою.

2. Недовіра до громадських ініціатив. «Пласт» – це громадський рух, а держава довгий час надавала перевагу контрольованим зверху ініціативам. «Зірниця» мала чітку вертикаль управління – від міністерства до школи.

3. Відсутність політичної волі. До Революції Гідності влада не була зацікавлена в реальному патріотичному вихованні, радше – в імітації, «Зірниця» виглядала як патріотизм, але без глибини й українського контексту.

Вважаємо, причинами надання переваги Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), а не розвиток вже існуючого «Пласту» стали:

Прагнення до державної моделі патріотизму: держава хотіла мати свій власний державний інструмент, який могла б регулювати: програми, фінансування, підпорядкування. «Пласт» – незалежний, має свою структуру, традиції, ідеологію, навіть міжнародні зв'язки. Це і перевага, і виклик для бюрократичної системи.

Політична нейтральність у регіонах: «Пласт» до 2014 року асоціювався більше з західною частиною України, греко-католицизмом, Січовими стрільцями, націоналізмом. Тому влада, яка прагнула уникати «регіональних перекосів», вважала за краще створити новий всеукраїнський продукт – гру «Джура» із загальним козацьким, історичним бекграундом, який міг бути прийнятним для школярів і в різних регіонах України.

Структура та фінансування: «Пласт» не мав змоги швидко масштабуватися без суттєвого державного фінансування. А влада не хотіла (або не вміла) ефективно співпрацювати з громадським сектором. Гру «Джура» натомість легко було вписати в рамки державної освітньої програми і контролювати через відділи освіти.

Після 2014 року ситуація поступово змінилася: «Пласт» легалізували на державному рівні. У 2019 році Верховна Рада ухвалила Закон України «Про визнання і підтримку Пласту», що стало справжнім проривом; з'являється співпраця між «Пластом», «Джурою» і державними структурами – хоча інституційно це ще конкуренція.

Українська влада не одразу була готова підтримати справжній, органічний, український рух, такий як

«Пласт», бо не довіряла громадським ініціативам, боялася «ідейного забарвлення», прагнула централізованого контролю.

Порівняльний аналіз свідчить про переваги «Пласту» як моделі НПВ, що базується на українських традиціях та цінностях. На відміну від «Зірниці», яка має радянське походження, та «Джури», що зосереджена на козацьких традиціях, «Пласт» пропонує комплексний підхід до виховання, поєднуючи фізичний, моральний та інтелектуальний розвиток.

Дослідження Свійонтик О. О. (2024) підкреслює недостатню увагу до НПВ у державних стандартах освіти та необхідність внесення змін для акцентування національних цінностей [8]. Горбатюк О. В. та Поліщук С. В. (2023) зазначають, що ухвалення Концепції НПВ у 2022 році свідчить про орієнтованість держави на цінності національної ідеї та активного патріотизму [9].

Враховуючи сучасні виклики, зокрема російсько-українську війну, інтеграція «Пласту» в систему освіти та державну політику НПВ є доцільною та необхідною.

Порівняння результатів дослідження показало, що «Пласт» є найбільш ефективною організацією у сфері національно-патріотичного виховання молоді в Україні. «Зірниця» вже віджила своє, з однієї сторони вона стала наступницею радянського зразка, а з іншої повернула на український курс. Водночас, програма «Сокіл» («Джура») також має вагомий позитивний вплив, досвід «Сокіл» («Джура») може бути корисним для розширення та вдосконалення патріотичного виховання в Україні, але його ефективність залежить від керівництва в регіонах, однак на нашу думку, глибина та ефективність (по мотивації та плинності дій у межах гуртка) є меншою порівняно з «Пластом». Це зумовлено історичним досвідом «Пласту», системним підходом до виховання, а також широким географічним охопленням.

У науковому середовищі питання національно-патріотичного виховання розглядаються у працях Д. Калініченко (2021) [7], І. Пограничної (2017) [10], Ю. Юзич (2020) [6] та інших. Зокрема, Погранична І. зазначає, що «Пласт» формує у молоді цінності через досвід активної участі у спільноті, через служіння та братерство [10]. Актуальні дослідження останніх років І. Войтович зі співавторами (2023), А. Гаврилюк, (2023), І. Дудар (2021), Н. Савченко, (2024), Ю. Юзич (2020) доводять, що саме неформальні освітні моделі мають довготривалий вплив на особистість підлітка, зокрема, у контексті формування громадянської відповідальності та патріотизму.

Висновки. «Зарніца» – інструмент радянської пропаганди, побудований навколо моделі «майбутнього солдата». Відсутність глибокого самовиховання та духовного аспекту. У незалежній Україні виникли альтернативи: «Зірниця», (Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») – українська відповідь на «Зарніцу», з акцентом на козацькі традиції, патріотизм, цивільний захист. «Пласт» – найбільш комплексна система: виховує особистість, лідера, громадянина. Має глибоку педагогіку, гнучку систему

самовиховання, а не лише гри. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що «Пласт – Національна скаутська організація України» є найбільш ефективною організацією, що займається національно-патріотичним вихованням дітей та молоді в Україні. Її досвід та методи можуть бути використані як модель для інших організацій та закладів освіти з метою підвищення ефективності патріотичного виховання. «Пласт» є найбільш ефективною у сфері національно-патріотичного виховання молоді в Україні. Оскільки тільки сформовані цінності будуть спонукати отримати певні навички для захисту Батьківщини, а не завжди навичка влучно стріляти виховає патріота. Методика «Пласту» поєднує фізич-

ний, моральний та інтелектуальний аспекти. Її програми мають найбільшу сталість, інноваційність та значний вплив на формування громадянської ідентичності. Програма гри «Сокіл» («Джура») також має позитивний вплив, але її ефективність ще потрібно вивчати. Тому державі слід більш уваги приділяти доведеній національно-спрямованій програмі патріотичного виховання молоді з відповідним перерозподілом фінансового та матеріально-технічного забезпечення.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення можливостей інтеграції найкращих практик цих організацій для підвищення ефективності патріотичного виховання.

Література:

1. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»): метод. посіб. / кер. авт. кол. Г. А. Коломоєць. Київ 2013. 170 с.
2. Про затвердження Положення про Всеукраїнську військово-патріотичну спортивну гру «Зірниця»: наказ Мін.юст. України від 16 груд. 2011 р. № 1443/779 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1567-11#Text> (дата звернення: 20.05.2025)
3. Джура. Виховання козака-лицаря. Збірка. За ред. В.Я.Тимофєєва. Дніпро: Середняк Т.К., 2020. 248 с.
4. Молодіжна організація Пласт – Офіційний сайт Пласту: веб-сайт. URL: <https://plast.org.ua> (дата звернення: 20.05.2025).
5. Войтович І., Козіброцький С., Деделюк Н., Дем'янчук О. Особливості організації пластових таборів. *Фізичне виховання, спорт та культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2023. Вип.2(62). С. 3–9. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-20221-01-37-42>
6. Юзич Ю. 8 методів Пласту – Національної скаутської організації України URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/04/12/240554/> (дата звернення: 20.05.2025).
7. Калініченко Д. Формування національної ідентичності в контексті патріотичного виховання URL: <https://plastovabanka.org.ua/dumka/formuvannya-natsionalnoyi-identychnosti-v-konteksti-patriotynogo-vyhovannya/>
8. Свйонтик О. О. Національно-патріотичне виховання старшокласників в Україні у роки російсько-української війни (2014–2024): проблема реалізації компетентнісного підходу. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2024. № 10. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13856757>
9. Горбатюк О. В., Поліщук С. В. Національно-патріотичне виховання учнів у контексті російсько-української війни. *активної Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2023. № 34. С. 34–45. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-34-34-45>
10. Погранична І. Формування цінностей у молоді через досвід участі у спільноті, служіння та братерства. *Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 102–106.

References:

1. Kolomoiets, H. A. (Ed.). (2013). *Vseukrainska dytyacho-iunatska viiskovo-patriotychna hra «Sokil» («Dzhura»): Metodychnyi posibnyk* [All-Ukrainian children's and youth military-patriotic game «Sokil» («Dzhura»): Methodical guide]. Kyiv. 170 p. [in Ukrainian].
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2011, December 16). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Vseukrainsku viiskovo-patriotychnu sportyvu hru «Zirnytsia»*: Nakaz № 1443/779 [On approval of the Regulation on the All-Ukrainian military-patriotic sports game «Zirnytsia»: Order No. 1443/779]. Retrieved May 20, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1567-11#Text> [in Ukrainian].
3. Tymofieiev, V. Ya. (Ed.). (2020). *Dzhura. Vykhovannia kozaka-lytsaria: Zbirka* [Dzhura. Education of the Cossack-knight: Collection]. Dnipro: Seredniak T. K. 248 p. [in Ukrainian].
4. *Plast – Natsionalna Skautska Orhanizatsiia Ukrainy*. (n.d.). *Molodizhna orhanizatsiia Plast – Ofitsiyni sait* [Youth organization Plast – Official website]. Retrieved May 20, 2025, from <https://plast.org.ua> [in Ukrainian].
5. Voitovych, I., Kozibrotskyi, S., Dedeliuk, N., & Demianchuk, O. (2023). *Osoblyvosti orhanizatsii plastovykh taboryv* [Features of organizing Plast camps]. *Fizychne vykhovannia, sport ta kultura zdorovia v suchasnomu suspilstvi – Physical education, sports and health culture in modern society*, no. 2(62), pp. 3-9. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-20221-01-37-42> [in Ukrainian].
6. Yuzych, Yu. (2020, April 12). *8 metodiv Plastu – Natsionalnoi skautskoi orhanizatsii Ukrainy* [8 methods of Plast – National Scout Organization of Ukraine]. Retrieved May 20, 2025, from <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/04/12/240554/> [in Ukrainian].
7. Kalinichenko, D. (n.d.). *Formuvannia natsionalnoi identychnosti v konteksti patriotynoho vykhovannia* [Formation of national identity in the context of patriotic education]. Retrieved from <https://plastovabanka.org.ua/dumka/formuvannya-natsionalnoyi-identychnosti-v-konteksti-patriotynogo-vyhovannya/> [in Ukrainian].
8. Sviontyk, O. O. (2024). *Natsionalno-patriotychne vykhovannia starshoklasnykiv v Ukraini u roky rosiisko-ukrainskoi viiny (2014–2024): Problema realizatsii kompetentnisnogo pidkhdou* [National-patriotic education of high school students viiny (2014–2024): Problema realizatsii kompetentnisnogo pidkhdou]

in Ukraine during the Russian-Ukrainian war (2014–2024): The problem of implementing a competency-based approach]. *Pedahohichna akademiia: naukovy zapysky – Pedagogical Academy: scientific notes*, no.10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13856757> [in Ukrainian].

9. Horbatiuk, O. V., Polishchuk, S. V. (2023). Natsionalno-patriotychne vykhovannia uchniv u konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [National-patriotic education of students in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka – Teacher education: theory and practice*, no.34, pp.34–45. <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-34-34-45> [in Ukrainian].

10. Pohranychna, I. (2017). Formuvannia tsinnosti u molodi cherez dosvid uchasti u spilnoti, sluzhinni ta braterstvi [Formation of values in youth through the experience of community participation, service and brotherhood]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical science*, no. 2, pp.102-106 [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.06.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.07.2025

Дата публікації: 02.09.2025